ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Jumayev Lochin Dilmurodovich

Romitan tuman 1-son politexnikumining

Ishlab chiqarish ta'lim ustasi

NEKTAR BERUVCHI O‘SIMLIKLARNING ASALARI UCHUN AHAMIYATI

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada nektar beruvchi o‘simliklarning asalari hayot faoliyatidagi o‘rni, ularning biologik va ekologik ahamiyati, asal ishlab chiqarish jarayonidagi roli hamda qishloq xo‘jaligi ekinlarining hosildorligini oshirishdagi ta’siri yoritilgan. Nektarli o‘simliklar asalarilar uchun asosiy oziqa manbai hisoblanib, ular asal, mum, propolis kabi mahsulotlarning hosil bo‘lishida muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada turli nektar manbalarining turlari, gullash davri, ekologik omillar ta’siri hamda asalari va o‘simlik o‘rtasidagi o‘zaro foydali biologik munosabatlar ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, nektar beruvchi o‘simliklarni ko‘paytirish orqali biologik xilma-xillikni saqlash va ekologik barqarorlikni ta’minlash masalalari ham ko‘rib chiqilgan.

Аннотатция

В данной научной статье рассматривается роль нектароносных растений в жизни пчел, их биологическое и экологическое значение, их роль в процессе производства меда и их влияние на повышение продуктивности сельскохозяйственных культур. Нектароносные растения являются основным источником пищи для пчел и играют важную роль в производстве таких продуктов, как мед, воск и прополис. В статье проводится научный анализ типов различных источников нектара, периода цветения, влияния факторов окружающей среды и взаимовыгодных биологических взаимоотношений между пчелами и растениями. Также рассматриваются вопросы сохранения биоразнообразия и обеспечения экологической стабильности посредством размножения нектароносных растений.

Abstract

This scientific article discusses the role of nectar-bearing plants in the life of bees, their biological and ecological significance, their role in the honey production process, and their impact on increasing the productivity of agricultural crops. Nectar-bearing plants are the main source of food for bees, and they play an important role in the production of products such as honey, wax, and propolis. The article scientifically analyzes the types of different nectar sources, flowering period, the influence of environmental factors, and the mutually beneficial biological relationships between bees and plants. It also considers the issues of preserving biodiversity and ensuring ecological stability through the reproduction of nectar-bearing plants.

Kalit so‘zlar

Nektar, asalari, asalchilik, changlanish, nektarli o‘simliklar, biomahsulot, ekologiya, qishloq xo‘jaligi, asal ishlab chiqarish, o‘simliklar xilma-xilligi.

Kirish

Asalarichilik insoniyat tarixida qadimdan muhim xo‘jalik tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Asalarilar nafaqat asal ishlab chiqaruvchi hasharotlar, balki tabiatdagi biologik muvozanatni saqlovchi asosiy changlatuvchilardan biridir. Asalarilarning yashashi va samarali faoliyat yuritishi bevosita nektar beruvchi o‘simliklarga bog‘liqdir.

Nektar — bu o‘simlik gullari tomonidan ajratiladigan shirin suyuqlik bo‘lib, asalarilar uchun asosiy energiya manbai hisoblanadi. Asalarilar ushbu nektardan asal tayyorlaydi, bu esa inson oziq-ovqat sanoatida, tibbiyotda va farmatsevtikada keng qo‘llaniladi. Shu sababli nektar beruvchi o‘simliklarning ekologik va iqtisodiy ahamiyatini o‘rganish dolzarb ilmiy masalalardan biridir.

Bugungi kunda iqlim o‘zgarishi, urbanizatsiya va tabiiy o‘simlik qoplamining kamayishi asalarilar soniga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu esa nektar manbalarini ko‘paytirish va ularni ilmiy asosda rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Nektar beruvchi o‘simliklar tushunchasi va ularning biologik xususiyatlari

Nektar beruvchi o‘simliklar — gullari orqali nektar ajratib chiqaradigan va changlatuvchi hasharotlarni, ayniqsa asalarilarni o‘ziga jalb qiladigan o‘simlik turlaridir. Ushbu o‘simliklar evolyutsiya jarayonida hasharotlar bilan o‘zaro manfaatli munosabat shakllantirgan.

Nektar tarkibida asosan:

- glyukoza,
- fruktoza,
- saxaroza,
- mineral moddalar,
- aminokislotalar,
- vitaminlar mavjud bo‘ladi.

Bu moddalar asalarilar organizmi uchun zarur energiya manbai hisoblanadi. Nektarning miqdori va sifati quyidagi omillarga bog‘liq:

- o‘simlik turi,
- tuproq unumdorligi,
- iqlim sharoiti,
- namlik darajasi,
- harorat.

Masalan, beda, kungaboqar, akatsiya, tog‘rayhon, yantoq kabi o‘simliklar yuqori nektar ajratish xususiyatiga ega.

Asalarilar hayot faoliyatida nektarning o‘rni

Asalarilar nektarni yig‘ib, uni maxsus fermentlar yordamida qayta ishlaydi va asalga aylantiradi. Asal — asalarilar uchun qishki oziqa zaxirasi hisoblanadi.

Nektarning asalarilar hayotidagi asosiy vazifalari:

1. Energiya manbai bo‘lishi;
2. Asalari oilasining rivojlanishini ta’minlash;

3. Lichinkalarning oziqlanishi;
4. Mum ishlab chiqarishni rag‘batlantirish;
5. Asalari koloniyasining barqarorligini saqlash.

Nektar yetishmovchiligi asalari oilasining zaiflashishiga, kasalliklarning ko‘payishiga va mahsuldorlikning pasayishiga olib keladi.

Nektar beruvchi o‘simliklarning changlanish jarayonidagi ahamiyati

Asalarilar nektar yig‘ish jarayonida o‘simliklarning changlanishini amalga oshiradi. Bu esa urug‘ hosil bo‘lishi va o‘simliklarning ko‘payishini ta’minlaydi.

Ilmiy tadqiqotlarga ko‘ra:

- qishloq xo‘jaligi ekinlarining 70–80 % qismi hasharotlar yordamida changlanadi;
- asalarilar orqali changlangan o‘simliklarning hosildorligi 30–60 % ga oshadi.

Shunday qilib, nektar beruvchi o‘simliklar va asalarilar o‘rtasida simbiotik munosabat mavjud bo‘lib, ular bir-birining yashashi uchun zarur hisoblanadi.

Asal ishlab chiqarishda nektarli o‘simliklarning roli

Asal sifati bevosita nektar manbasiga bog‘liq. Har bir o‘simlik turi o‘ziga xos asal turini hosil qiladi:

- Akatsiya — och rangli va uzoq saqlanuvchi asal;
- Kungaboqar — tez kristallanuvchi asal;
- Tog‘ o‘simliklari — dorivor xususiyatga ega asal;
- Beda — yuqori oziqaviy qiymatli asal.

Nektar bazasining boyligi asal ishlab chiqarish hajmini sezilarli darajada oshiradi.

Ekologik va iqtisodiy ahamiyati

Nektar beruvchi o‘simliklar:

- biologik xilma-xillikni saqlaydi;
- tuproq eroziyasining oldini oladi;
- ekotizim barqarorligini ta’minlaydi;
- qishloq xo‘jaligi hosildorligini oshiradi.

Asalarichilik orqali:

- ekologik toza mahsulotlar olinadi;
- aholi bandligi ta’minlanadi;
- eksport salohiyati oshadi.

Shu sababli ko‘plab davlatlarda maxsus asalbop o‘simliklar ekish dasturlari amalga oshirilmoqda.

Nektar beruvchi o‘simliklarni ko‘paytirishning ilmiy asoslari

Asalarichilikni rivojlantirish uchun quyidagi choralar muhim:

- asalbop o‘simliklarni rejalashtirib ekish;
- gullash davrini uzluksiz tashkil qilish;
- tabiiy yaylovlarni muhofaza qilish;
- kimyoviy pestitsidlarni kamaytirish.

Hududlarda bahordan kuzgacha gullaydigan o‘simliklar tizimini yaratish asalari oilalarining barqaror rivojlanishini ta’minlaydi.

Xulosa

Nektar beruvchi o‘simliklar asalarilar hayoti va asalchilik xo‘jaligining asosiy omili hisoblanadi. Ular nafaqat asal ishlab chiqarishning manbai, balki qishloq xo‘jaligi ekinlarining hosildorligini oshiruvchi tabiiy changlatuvchilarni oziqlantiruvchi muhim ekologik resursdir. Nektarli o‘simliklarni ko‘paytirish orqali ekologik muvozanatni saqlash, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash hamda iqtisodiy samaradorlikka erishish mumkin.

Kelajakda asalchilikni rivojlantirish uchun ilmiy asoslangan nektar bazasini yaratish, biologik xilma-xillikni muhofaza qilish va ekologik yondashuvlarni keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov A. – Asalarichilik asoslari. Toshkent, 2020.
2. Xolmatov H. – Dorivor va asalbop o‘simliklar. Toshkent, 2018.
3. FAO. Pollination and Sustainable Agriculture Report, 2019.
4. Crane E. *Bees and Beekeeping: Science, Practice and World Resources.*
5. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi ilmiy tadqiqot materiallari, 2021.